

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ

SOME ASPECTS OF STUDYING FIREARMS AT MURDER INVESTIGATION

Яремчук В.О., к.ю.н.,
асистент кафедри криміналістики

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Сьогодні для вчинення вбивств «на замовлення», убивств «на розборках», убивств, що інсценуються як «самогубство», «побутових» убивств застосовується різноманітна зброя. У дослідженні вогнепальної зброї використовуються знання з балістики, криміналістичні знання, судово-медичні знання й інші спеціальні знання. Процес дослідження вогнепальної зброї має декілька етапів. Так, спочатку відбувається огляд, дослідження і вилучення вогнепальної зброї на місці події. Слідчий може запросити під час огляду спеціаліста із судової балістики. Вогнепальна зброя може бути досліджена і під час проведення обшуку. Для з'ясування окремих ситуаційних питань стосовно застосування вогнепальної зброї проводиться слідчий експеримент. Під час огляду вогнепальної зброї передусім її треба розрядити. Можна назвати такі форми і функції допомоги, що виконує спеціаліст із судової балістики під час розслідування вбивств: технічна допомога; консультативна допомога, довідкова допомога спеціаліста із судової балістики; організаційно-технічна. Технічна допомога спеціаліста із судової балістики надається в разі виявлення, вилучення доказів. Консультативна допомога спеціаліста із судової балістики надається під час реконструкції обстановки місця вчинення вбивства, у процесі підготовки до слідчого експерименту; під час допиту допомога спеціаліста із судової балістики полягає у формулюванні запитань слідчим. Довідкова допомога спеціаліста із судової балістики – роз'яснення слідчому спеціальної термінології із судової балістики, моделі вогнепальної зброї, надання характеристик щодо конструкції вогнепальної зброї. Організаційно-технічна, що полягає в допомозі спеціаліста із судової балістики у викрешуванні планів, схем під час огляду місця події, слідчого експерименту, обшуку тощо.

Зброя направляється для проведення низки судових експертиз: зброї, слідів і обставин її використання; дактилоскопічної експертизи; молекулярно-генетичного дослідження тощо. Необхідне правильне упакування вилученої зброї, куль, гільз тощо. Для ефективного проведення експертиз слідчому треба правильно сформулювати запитання судовому експерту. Тому слідчий у разі призначення різних видів експертиз може звертатися за консультативною допомогою до відповідних спеціалістів.

Ключові слова: балістика, вбивство, дослідження зброї, експертиза зброї, криміналістичні знання, огляд зброї, спеціаліст із судової балістики, спеціальні знання.

Nowadays absolutely different arms are used at committing "contract killing", murders during conflicts, murders with suicide simulation and domestic killing. At studying firearms ballistics knowledge, criminalistics knowledge, forensic-and-medical knowledge and other special knowledge are normally applied. The process of studying firearms includes several stages. Thus, firstly visual examination, studying and expropriation of firearms are performed at the place of the event. Investigator may engage a specialist in forensic ballistics in the process of visual examination. Firearms may undergo studying during search or body search as well. To clarify separate situational issues regarding firearms usage investigation experiment is conducted. When inspecting a firearm, it must first be discharged. The following forms and functions of assistance provided by a specialist in forensic ballistics during murder investigation can be mentioned: technical assistance; consultation assistance, informational assistance of a specialist in forensic ballistics; organizational-and-technical assistance.

The technical assistance of a forensic ballistics specialist is provided in the detection, seizure of evidence. Advisory assistance from a forensic ballistics specialist is provided during the reconstruction of the murder scene in preparation for the investigative experiment. During questioning, the assistance of a forensic ballistics specialist is to formulate questions to the investigator. Forensic ballistics specialist help – explaining to the investigator the special terminology of forensic ballistics, the model of firearms, and providing characteristics regarding the design of firearms. Organizational and technical, which is to help a specialist in forensic ballistics to outline plans, schemes during the inspection of the scene, investigative experiment, search etc.

Arms are forwarded for further set of forensic inspection: arms, traces and circumstances of their application; dactyloscopic inspection; molecular genetic research, etc. It is necessary to correctly pack the removed weapons, bullets, shells and more. To conduct inspection properly, an investigator should frame the question to a forensic expert in the correct way. Thus, an investigator may apply to corresponding specialists for consultation assistance at assigning different types of forensic examination.

Key words: ballistics, murder, studying firearms, arms inspection, criminalistics knowledge, arms visual examination, specialist in forensic ballistics, special knowledge.

Сьогодні для вчинення вбивств «на замовлення», убивств «на розборках», убивств, що інсценуються як «самогубство», «побутових» убивств застосовується різноманітна зброя. Так, засновник науки криміналістики Ганс Гросс присвятив главу своєї праці «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» питанням дослідження різних видів зброї. Він пише, що використання зброї під час злочину говорить про більш серйозний і обтяжуючий характер злочинних дій. Для слідчого питання щодо дослідження зброї завжди важливі. Наприклад, військовий під час служби використовує тільки певні види зброї, характеристики якої йому відомі за час служби. Слідчий же у своїй практичній діяльності може зіткнутися зі зброєю різних народів і різних країн [1, с. 517–519]. Тому сьогодні актуальне детальне вивчення питань щодо дослідження вогнепальної зброї під час досудового розслідування, що здійснюється слідчим разом із різними спеціалістами під час слідчих (розшукових) дій і експертами насамперед у процесі проведення експертизи зброї, слідів і обставин її використання й інших видів судових експертиз.

Питання щодо дослідження зброї під час досудового розслідування висвітлювали у своїх роботах такі вчені, як: М. Косоплечев, Ю. Кубицький, С. Кустанович, Я. Новак, С. Торопов та ін. Окремі питання стосовно використання різних видів зброї для вчинення вбивств розглядали у своїх працях такі вчені, як: Г. Гросс, М. Гурев, В. Коновалова, М. Костенко й ін. Однак недостатньо уваги приділено питанням дослідження вогнепальної зброї та слідів її використання під час розслідування: убивств на замовлення, убивств «на розборках», інсценування умисних убивств під самогубства, «побутових» убивств, інших видів умисних вбивств, що скоєні з використанням вогнепальної зброї. Не розглянуто форми використання спеціальних знань із судової балістики і криміналістичних знань під час розслідування вбивств.

Метою статті є розгляд окремих питань щодо дослідження вогнепальної зброї під час розслідування вбивств.

Для вчинення вбивств злочинцями може використовуватися ручна вогнепальна зброя. Сьогодні в Україні немає Закону «Про зброю». А питання про те, чи є даний предмет

вогнепальною зброєю, на практиці експертами із судової балістики вирішується шляхом проведення експертних досліджень зброї, слідів і обставин її використання. Тут для експерта є критерії «збройності», «вогнепальності», які застосовують під час цієї експертизи [2, с. 282]. Експерт, на підставі наявної методичної бази, має віднести предмет до одного з різновидів вогнепальної зброї або стріляючих пристроїв, які не є вогнепальною зброєю [3, с. 291]. Крім того, науковцями пропонуються різні визначення поняття «вогнепальна зброя». Так, В. Рибачук зазначає, що вогнепальною є зброя, що конструктивно призначена для механічного ураження цілі на відстані за допомогою кулі (снаряда), яка рухається завдяки використанню енергії порохового чи іншого заряду [4, с. 8]. Інші науковці вважають вогнепальною зброєю пристрої, у яких для вильоту кулі з каналу ствола використовується енергія хімічного розкладу вибухових речовин [5, с. 283]. Отже, натеper для практичних працівників судово-експертних установ є необхідним ухвалення Закону України «Про зброю».

Як пише М. Костенко, у разі вбивств на замовлення злочинцями часто застосовується незареєстрована зброя. Її можуть придбати організатор або виконавець, коли останній є професійним кілером і добре розуміється на різноманітній зброї. Поширене використання для вбивств на замовлення автоматичної та напівавтоматичної вогнепальної зброї. В Україні найчастіше для таких убивств використовують вітчизняну зброю, як-от пістолети «ТТ», «ПМ», «Стечка». Пов'язане це з тим, що ця зброя лишає на кулях і гільзах сліди в соті частини міліметра, на відміну від іноземної, де лишаються чіткі сліди її використання [6, с. 43–44]. Крім того, може використовуватися перероблена з газових, сигнальних, стартових пістолетів і револьверів вогнепальна зброя, а також виготовлена саморобним способом. На думку Р. Мельника, факти переробки зброї пояснюються тим, що придбання зброї стандартного зразка в Україні ускладнено законодавчо, контролюється відповідними державними органами. Також деякі злочинці не мають доступу до каналів розповсюдження кримінальної, нелегальної зброї. Крім того, специфічне цільове призначення кримінальної зброї знижує вимоги до її якості, у порівнянні зі стандартною зброєю, що дозволяє спрощувати конструкцію такої зброї. Експерти із судової балістики вважають, що експертно-криміналістичним підрозділам для ефективного дослідження саморобної і переробленої зброї має надаватися інформація про конструктивні особливості такої зброї від підприємств, де виготовляється газова, стартова, сигнальна зброя. Також варто систематизувати наявну інформацію для врахування в подальших дослідженнях, а також із метою встановлення способів переробки і походження такої зброї [7, с. 413–414]. На місці події може бути виявлено й атипову зброю. Тут можна навести приклад американського пристрою таємної дії. Після зведення курка принцип дії полягає в руйнуванні ампули з кислотою, яка, роз'їдаючи дріт зброї, звільняє курок. Від товщини дроту та матеріалу, з якого його виготовлено, залежить термін часу між руйнуванням ампули та здійсненням пострілу [8, с. 662].

Деяку специфіку має проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування вбивств, що вчинені із застосуванням вогнепальної зброї. Як зазначає М. Косоплечев, як спеціалісти під час проведення слідчих (розшукових) дій можуть запрошуватися балісти, техніки зі зброї, фахівці з військових частин, майстри з ремонту зброї, інструктори зі стрілового спорту, мисливці й ін. [9, с. 11–12]. Практичні працівники експертних підрозділів Національної поліції України переконують, що спеціалістів із судової балістики варто залучати до обшуку, слідчого експерименту. А для огляду місця події досить буде допомоги кваліфікованого криміналіста, який перебуває

у складі слідчо-оперативної групи, щодо вилучення й упакування виявленої вогнепальної зброї. На нашу думку, доцільно під час розслідування вбивств і огляду місця події звертатися до спеціалістів із судової балістики. Як слушно зауважує В. Коновалова, під час учинення вбивств організованими групами, зокрема й на замовлення, вони можуть інсценуватися як самогубство. Лише ретельний огляд трупа та знаряддя вбивства, а також різноманітних слідів, зокрема і застосованої зброї, із залученням спеціалістів дозволить виявити негативні обставини та сформулювати слідчі версії [10, с. 237]. Спеціаліст спільно зі слідчим під час огляду місця події огляне зброю і сліди її дії. У процесі огляду місця події необхідно визначити вид, систему, калібр зброї, кількість здійснених пострілів, дистанцію, напрямок і місце здійснення пострілу [11, с. 109].

Так, результати анкетування, проведеного М. Гуревим щодо вбивств «на розборках» показують, що зброю, з якої стріляли, залишають на шляхах відходу з місця злочину в 7% випадків; у 25% випадків зброю заховують у річках, озерах, лісі тощо; а у 14% випадків злочинці лишають її при собі [12, с. 223]. Як зазначає Ю. Кубицький, під час огляду місця події, що пов'язаний із застосуванням вогнепальної зброї, остання має бути обережно досліджена для збереження слідів на її поверхні. У протоколі вказують точне місце розташування, на якому боці зброя перебуває, спрямування каналу ствола, систему виявленої зброї. Здійснюється опис зовнішніх ідентифікаційних ознак зброї, вказується, чи знаходяться у магазині (у патроннику) патрони, чи є характерний запах горіння. Надалі з патронника вилучається патрон і закривається затвор, а якщо це револьвер – то спускається гачок, якщо він був на взводі. У канал ствола ставиться пробка з вати. Далі зброю упаковують для експертизи [13, с. 15]. С. Торопов виділяє такі завдання під час огляду місця події, що пов'язане із застосуванням вогнепальної зброї: діагностичні – під час встановлення фактичних даних щодо виявлення й особливостей виникнення вогнепальних ушкоджень на громіздких об'єктах; ситуаційні завдання – про обставини й умови пострілу та можливості здійснення пострілу в конкретних умовах місця події [14, с. 9]. Так, Я. Новак переконаний у тому, що цілями огляду місця події, де була використана вогнепальна зброя, є: виявлення речових доказів щодо застосування зброї, а саме: стріляних куль, гільз, пижів, інших частин патрона; орієнтовне визначення причетності виявлених слідів до здійсненого пострілу під час скоєння злочину; повне і точне фіксування всієї обстановки місця злочину [15, с. 9–10]. Варто сказати, що коли на зброї виявлені сліди рук, їх копіюють на дактилоскопічну плівку. Окрім того, на місці, де знайдена зброя, може бути виявлено вм'ятини, подряпини, тобто ушкодження на поверхні, на яку зброя могла впасти після пострілу. Якщо постріл здійснено впритул, досліджуючи зброю, можна виявити частки шкіри, кров, волосся. Такі біологічні об'єкти можуть бути виявлені і на внутрішній частині ствола вогнепальної зброї [16, с. 31–32].

Важливо встановити місце здійснення пострілу. Так, М. Молибога пише, що визначення місця, з якого було зроблено постріл, проводиться поетапно: спочатку встановлюють напрямок пострілу, далі – дистанцію, і потім – місце, з якого зроблений постріл [17, с. 447–453]. Як зазначає М. Гурев, визначити місце, з якого було зроблено постріли, можна шляхом моделювання події злочину. Кількість пострілів визначають за кількістю гільз, кульових отворів на предметах обстановки тощо [12, с. 223–224].

Під час обшуку зброю досліджують у певний спосіб. Так, С. Денисюк і В. Шепітько зазначають, що треба вказувати тип, вид зброї, систему, марку, номер, розміри, кількість, клеймо виробника. Слідчий має вказати лише дані, які він бачить на зброї. Під час опису зброї у протоколі вказується і калібр [18, с. 135].

Після проведення огляду місця події або після обшуку зброя вилучається, попередньо упакована або в паперовий пакет, або у спеціальний пакет експертної служби, або в поліетиленовий пакет. Останній вид упаковки є небажаним, тому що знищуються ДНК-сліди, і в подальшому це не дасть можливості провести молекулярно-генетичні дослідження. Останній вид упаковки спеціаліст із судової балістики зможе використати, лише коли двох попередніх немає в наявності. У протоколі огляду місця події, обшуку варто зазначити кількість вилученої зброї та боеприпасів, однакову із наведеною у протоколі та на бирці з упакованням речових доказів, що надалі направлятиметься на експертизу. На практиці відомі випадки, коли у протоколі вказано про вилучені 10 гільз, а на бирці до речового доказу їх 8. У таких випадках перевагу віддають протоколу як процесуальному документу.

Під час розслідування вбивств, що вчинені із застосуванням вогнепальної зброї, у процесі слідчого експерименту необхідно перевірити: чи міг бути вчинений постріл за даних умов; у якому положенні була зброя щодо потерпілого, якщо спричинені певні тілесні пошкодження, унаслідок яких сталася смерть потерпілої; яким чином відбувався постріл тощо. Слідчий для надання допомоги може звертатися до спеціаліста із судової балістики й інших спеціалістів відповідних галузей спеціальних знань.

Можна назвати такі форми допомоги, що надає спеціаліст із судової балістики під час розслідування вбивств, що були вчинені із застосуванням вогнепальної зброї: технічна допомога, у разі виявлення, вилучення та фіксування речових доказів [19, с. 129]; консультативна допомога надається під час реконструкції обстановки місця вчинення вбивства, підготовки до слідчого експерименту; під час допиту – допомога у формулюванні запитань слідчим; довідкова допомога спеціаліста із судової балістики – роз'яснення слідчому спеціальної термінології із судової балістики, моделі вогнепальної зброї, надання характеристики щодо конструкції вогнепальної зброї; організаційно-технічна, що полягає в допомозі спеціаліста із судової балістики у викреслюванні планів, схем під час огляду місця події, слідчого експерименту, обшуку тощо.

Варто виділити особливості призначення судових експертів щодо дослідження вогнепальної зброї. Так, вилучену зброю під час слідчих (розшукових) дій направляють для проведення таких основних видів експертних досліджень: спочатку проводять дактилоскопічну експертизу (якщо є необхідність). Далі здійснюються молекулярно-генетичні дослідження (за необхідності). І тільки потім проводять експертизу зброї та слідів і обставин її використання. Це пов'язано з можливістю під час експертизи зброї застосовувати руйнівні способи дослідження згідно зі ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України. Так, Б. Єрмоленко зазначає, що для дослідження зброї експертами різних галузей спеціальних знань призначається ціла низка судових експертів. Для визначення, чи здійснювали постріл із даної зброї після її останнього чищення, спочатку проводять хімічні дослідження, а потім експертизу зброї [20, с. 24–25].

Спочатку розглянемо призначення експертизи зброї та слідів і обставин її використання. Згідно з п. 4.9. Інструкції «Про призначення та проведення судових експертів та експертних досліджень», для проведення експертизи зброї та слідів і обставин її використання експертів треба надати: зброю (подібні до неї за конструкцією виробу), а також патрони, гільзи, кулі, шрот, піжі, які є речовими доказами в даному кримінальному провадженні, а також порівняльні матеріали, предмети зі слідами пострілу. Ці об'єкти на упаковці або бирках повинні мати індивідуальні позначки з описом цього речового доказу – найменування, кількість тощо. А предмети з вогнепальними пошкодженнями мають містити пояснення на упаковці чи бирці: зовнішній, внутрішній бік, верх тощо.

Згідно з п. 4.12. цієї Інструкції, усі речові докази упаковують окремо. Треба забезпечити захист речових доказів від забруднення, пошкодження, взаємодію під час транспортування [21].

Як пише Ю. Кубицький, у разі направлення вогнепальної зброї для експертного дослідження слідчий може поставити такі запитання: до якої системи належить дана зброя? чи справна зброя? у чому полягає несправність зброї? як давно вона виникла? який був механізм утворення цих несправностей? як давно вони виникли? чи є в каналі ствола сліди від дії пороху? який стан стінок каналу ствола? чи є на стінках каналу ствола сліди змачування? чи можливий постріл без натискання на спусковий гачок із даного екземпляра вогнепальної зброї? чим зумовлюється можливість такого пострілу? чи відповідають обставини, викладені в матеріалах кримінального провадження можливості здійснення пострілу без натискання на спусковий гачок? чи є на зброї сліди знищення номера й іншого заводського маркування? у який спосіб відбулося їх знищення? які були маркування на даній вогнепальній зброї? [13, с. 14–15]. Варто сказати, що експерт із судової балістики під час дослідження вогнепальної зброї використовує, зокрема, методи суміжних артилерійських дисциплін, а саме, щодо будови матеріальної частини стрілецької зброї та боеприпасів, внутрішньої та зовнішньої балістики, теорії стрільби, відомості про порох і вибухові речовини. Також використовуються методи фізичних досліджень: оптичні методи дослідження (порівняльна мікроскопія тощо), фотозйомка (спектрографія, рентгенографія, дослідження в ультрафіолетових, інфрачервоних, гамма-променях тощо). Використовують і хімічні методи [22, с. 3–4]. Під час розслідування вбивств, що вчиняються з використанням вогнепальної зброї, призначається судово-медична експертиза. Крім того, тут можуть використовуватися і криміналістичні знання. Такі дослідження проводяться у відділенні судово-медичної криміналістики бюро судово-медичних експертів. Так, судово-медичний експерт-криміналіст досліджує сліди дії вогнепальної зброї, а саме: одяг із вогнестрільними пошкодженнями, вхідний і вихідний отвори на шкірі, вогнепальні ушкодження кісток людини тощо [16, с. 113–115]. Як пише В. Коновалова, можливе призначення комплексної експертизи зброї та судово-медичної експертизи, що дозволить значно збільшити обсяг інформації. Такою комплексною експертизою можуть вирішуватися, наприклад, такі питання: де знаходилась особа, яка стріляла; постава потерпілої особи в момент потрапляння кулі. Судово-медичний експерт досліджує рановий канал у потерпілої особи, а експерт із судової балістики визначає напрямок руху кулі [10, с. 276–277].

Отже, поширеним знаряддям учинення різних видів убивств лишається вогнепальна зброя. Натепер немає єдиного визнаного розуміння поняття «вогнепальна зброя», що є проблемою під час проведення експертів і кваліфікації діяння особи. Під час убивств може застосовуватися стандартна вогнепальна зброя. Також трапляються випадки застосування саморобної, переробленої й атипової зброї. Дослідження вогнепальної зброї під час розслідування вбивств відбувається декількома способами. Слідчий разом зі спеціалістом із судової балістики під час проведення таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події, обшук, слідчий експеримент, здійснюють огляд вогнепальної зброї, слідів її дії, обставин її застосування. Надалі призначаються низка судових експертів, центральне місце серед яких належить експертизі зброї, слідів і обставин її використання. Можуть призначатися комплексні експертизи з дослідження вогнепальної зброї. Ефективність експертизи залежить від правильно і повно поставлених запитань експерту. Для допомоги у формулюванні запитань експерту слідчий може звертатися до спеціалістів із судової балістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Пер. с нем. 4-го доп. изд. / пер. : Л. Дудкин, Б. Зиллер. Санкт-Петербург : Тип. М. Меркушева, 1908. С. 517.
2. Репешко П., Гузенко В. Про законодавче визначення поняття «вогнепальної зброї». *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : збірник наукових праць. Харків : Право, 2003. Вип. 3. С. 278–284.
3. Мамайчук Г. Судово-балістична експертиза: проблеми класифікаційного експертного дослідження. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : збірник наукових праць. Харків : Право, 2009. Вип. 9. С. 290–295.
4. Рибачук В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з незаконними діями при поводженні зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2001. 21 с.
5. Криміналістика : підручник / П. Біленчук та ін. ; за ред. П. Біленчука. Київ : Атіка, 1998. 416 с.
6. Костенко М. Вбивства на замовлення: криміналістична характеристика : монографія. Харків : Вид. СПД-ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 160 с.
7. Мельник Р. Класифікація саморобної та переробленої вогнепальної зброї. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 5 жовтня 2012 р. Харків : ХНУВС, 2012. С. 413–415.
8. Шепітько В. Пристрій, щостріляє, автоматичний. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20-ти т. / редкол. : В. Тацій та ін. Харків : Право, 2018. Т. 20 : Криміналістика, судово експертиза, юридична психологія. С. 662.
9. Косоплечев Н. Осмотр места происшествия при расследовании преступлений, связанных с применением огнестрельного оружия : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1961. 18 с.
10. Коновалова В. Убийство: искусство расследования : монография. 2-е изд., доп. и перераб. Харьков : Юрайт, 2013. 320 с.
11. Шепітько В. Криміналістика : підручник. Київ : Ін Юре, 2010. 496 с.
12. Гурев М. Убийства на «разборках» : методика расследования. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 288 с.
13. Кубицкий Ю. Судебная баллистика : учебное пособие. Москва : ВЮЗИ, 1956. 104 с.
14. Торопов С. Попередні та експертні балістичні дослідження на місці події : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2011. 17 с.
15. Новак Я. Сучасний стан та перспективи розвитку кримінального дослідження вогнепальної зброї : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 20 с.
16. Судова балістика і судово-медичне дослідження при вогнестрільних ушкодженнях : навчальний посібник / за заг. ред. В. Грязіна, А. Лісового. Київ : Атіка, 2012. 216 с.
17. Молибога М. Визначення місця пострілу. *Криміналістика і судово експертиза* : міжвідомчий науково-методичний збірник / за ред. О. Рувін та ін. Київ : Київський НДІ, 2019. Вип. 64. С. 447–455.
18. Денисюк С., Шепітько В. Обыск в системе следственных действий (Тактико-криминалистические проблемы) : научно-практическое пособие. Харьков : Консум, 1999. 160 с.
19. Яремчук В. Функції та форми участі спеціаліста під час проведення слідчих дій. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : збірник наукових праць. Харків : Право, 2010. Вип. 10. С. 123–130.
20. Ермоленко Б. Теория и практика судебно-баллистического отождествления нарезного оружия по пулям : дис. ... канд. юрид. наук. Харьков : Харьковский НИИ судеб. экспертизы им. Н.С. Бокариуса, 1965. 330 с.
21. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 20.03.2020).
22. Кустанович С. Судебная баллистика. Москва : Гос. изд-во юрид. лит., 1956. 407 с.